

УДК 94(477) « 1943/1950 » : 62/69

О. О. Тітка

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та
міжнародних відносин
Черкаського національного
університету ім. Б. Хмельницького
e-mail : cherkassy_2013@ukr.net

ТРУДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ МІСЦЕВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В 1943 – 1950 рр.

У статті проаналізовано трудову діяльність працівників місцевої промисловості України в період післявоєнної відбудови.

Ключові слова : *місцева промисловість, працівники місцевої промисловості, трудова діяльність, норми виробітку, позаекономічне стимулювання, умови праці.*

Постановка проблеми. Особливістю дослідження процесів відбудови та функціонування промисловості України в 1943 – 1950 рр. у сучасній вітчизняній історичній науці є зосередження уваги не лише на головних галузях промисловості, а й на тих галузях промислового комплексу республіки, які хоча й не вважалися базовими і вирішальними для відновлення її промислового потенціалу, але відігравали важливу роль у справі післявоєнного відродження всієї економіки та соціальної сфери. Це стосується, зокрема, місцевої промисловості України. Водночас окремі сегменти її функціонування в означений період ще залишаються малодослідженими, а отже, й недостатньо висвітленими, зокрема це стосується проблеми трудової діяльності працівників галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема, яка є предметом розгляду в запропонованій публікації, до недавнього часу була недослідженою й лише в останні роки її окремі аспекти розглянуті в працях О.О. Тітки [1]. З огляду на зазначене є нагальна потреба подальшого дослідження та висвітлення цього сегмента історії місцевої промисловості, що сприятиме комплексному відтворенню загальної картини відбудовної епопеї не лише в цій галузі, а й в усьому промисловому комплексі республіки в 1943 – 1950 рр.

Виклад основного матеріалу. Вирішення в найкоротші строки масштабних завдань відродження місцевої промисловості республіки за відсутності належного фінансування та необхідної кількості сировини й матеріалів, обладнання, енергоносіїв, кваліфікованих робітничих та інженерно-технічних кадрів змушувало центральні та місцеві органи влади й управлінські структури галузі вживати заходи щодо максимального використання наявних фондів виробничих і трудових ресурсів. Стосовно останніх, то трудова діяльність працівників галузі була суворо регламентована діючими державними нормативними документами, а у воєнний час ще й низкою правових актів щодо дотримання виробничої й трудової дисципліни, й спрямовувалася на раціональне й економне використання виробничниками матеріально-технічних ресурсів, виробництво ними продукції належної якості, обов'язкове виконання змінних і планових завдань та інше.

В організації праці на підприємствах місцевпрому переважала відрядна форма. Однак охоплення нею було різним в окремих структурах і підрозділах галузі й коливалося на підприємствах республіканського підпорядкування від 65% у 1944–1945 рр. до 80–90% у 1948–1949 рр. На підприємствах обласного і районного підпорядкування ці показники були нижчими.

Різним було й виконання норм виробітку робітниками-відрядниками. Про те, як їх виконували, наприклад, у 1948 р. робітники-відрядники на підприємствах республіканського підпорядкування, свідчать показники наведені у таблиці [2, 39, 102; 3, 39].

Таблиця

Виконання норм виробітку робітниками-відрядниками на підприємствах Міністерства місцевої промисловості УРСР за 1948 р. (без районної промисловості)

Місяці	Кількість робітників на кінець місяця	Кількість робітників-відрядників	Із них у %				Середній % виконання норм
			Не виконав норми	Виконавші норми			
				від 1 до 1,5 норм	від 1,5 до 2 норм	від 2 і більше норм	
березень	20558	16925	4,1	48,6	23,5	23,8	158,4
червень	20905	18142	7,8	49,6	23,9	18,7	144,4
вересень	23183	19467	7,3	47,5	25,6	19,6	152,5
грудень	23354	19751	9,1	52,2	24,1	14,6	147,5

У січні 1949 р. на підприємствах республіканського підпорядкування норми виконали 94,8% робітників-відрядників, обласного підпорядкування – 85,6%, районного підпорядкування – 68,1%. А в окремих облмісцевпромах кількість робітників-відрядників, які того місяця не виконали норми виробітку, становила: у Кіровоградському – 47%, Миколаївському – 42%, Сумському – 41%, Полтавському – 39%, Чернігівському – 33%, Станіславському – 28%, Кам'янець-Подільському – 16%.

Основними причинами невиконання норм виробітку були недоліки в організації виробничого процесу, відсутність необхідних обсягів матеріалів і сировини, перебої з енергопостачанням, низький рівень фахової кваліфікації робітників та інші. Варто зазначити, що проблема виконання норм виробітку на підприємствах була предметом особливої уваги всіх керівних структур галузі в їх організаційній та виробничій діяльності, однак вирішити її вповні не вдалося й до кінця п'ятирічки.

Водночас поряд з узаконеною формою організації трудової діяльності, у галузі, як і в усій економіці країни, масово застосовувався поширений ще з часів довоєнних п'ятирічок такий метод позаекономічного стимулювання, як соціалістичне змагання, за допомогою якого одержання додаткової продукції не забезпечується матеріальною винагородою, а базується на свідомості виробника.

За відсутності документальних джерел, які б повною мірою відображали процес соціалістичного змагання в системі місцевпрому в 1943–1950 рр., обмежимося його загальною характеристикою з наведенням лише окремих фактографічних даних.

Соціалістичному змагання на підприємствах місцевої промисловості України були притаманні ті ж характерні риси, що мали місце в усіх сферах економіки СРСР і УРСР означеного періоду. Це зумовлювалося тим, що на галузь поширювалися дії прийнятих союзними та республіканськими урядовими, партійними та профспілковими органами ухвал щодо розгортання соціалістичного змагання того чи іншого цільового призначення. Фактично впродовж 1943–1950 рр. трудові колективи системи місцевпрому постійно перебували в змагальному стані: одне соціалістичне змагання закінчувалося, на зміну йому розпочиналося інше.

Так, з початком відбудови у щойно сформованих трудових колективах змагання проходило між цехами, ділянками та окремими робітниками за дострокову відбудову виробничих приміщень підприємств, згодом – за дострокове й якісне налагодження устаткування, виконання завдань з випуску продукції. Як правило змагання пов'язувалося з подіями на фронті або приурочувалося якійсь події політичного характеру. У кінці війни та в перші післявоєнні місяці державні та профспілкові структури були у витоків «ініційованих» трудовими колективами змагань такого ж спрямування у більш широких масштабах: між спорідненими підприємствами міст, областей та союзних республік.

За результатами всесоюзного соціалістичного змагання в 1944 р. серед підприємств місцевпрому республіканського підпорядкування кращими були трудові колективи: Київського заводу ім. Письменного, який упродовж 5 місяців завойовував перехідний Червоний прапор ВЦРПС й Наркомату місцевої промисловості та першу грошову премію, а також Київського «Ланцюги Галля», Харківських металоштампувального та галалітового, Васильківського майолікового, Прилуцького пластмасового, Криворізького сурикового, Баранівського фарфорового заводів.

Серед облмісцевпромів переможцями всесоюзного соціалістичного змагання в 1944 р. виходили: Запорізький облмісцевпром, який у вересні – грудні щомісяця завойовував перехідний Червоний прапор Раднаркому УРСР та першу грошову премію у розмірі 100 тис. крб., міськмісцевпром м. Києва, який виходив переможцем упродовж 5 місяців й одержував такі ж нагороди; Сталінський облмісцевпром, який у березні завойовував перехідний Червоний прапор

Раднаркому УРСР і першу грошову премію в розмірі 100 тис. крб., а в липні – серпні – другу премію в розмірі 50 тис. крб.; Київський облмісцевпром, який у травні, червні, вересні й жовтні завойовував другу премію, а в березні та серпні – треті премії в сумі 30 тис. крб. Переможцями серед підпорядкованих облмісцевпромам трудових колективів були: у Київській області – заводу «Транспортер», фабрики хімічної обробки паперу, Таращанського, Іванківського й Обухівського райпромкомбінатів; у м. Києві – Ленінського, Кагановичського, Залізничного і Подільського райпромкомбінатів; у Запорізькій області – Васильківського і Сільського райпромкомбінатів, у Сталінській області – Миколаївського міськпромкомбінату, у Сумській області – Краснопільського райпромкомбінату.

У визволених у 1944 р. західних областях України переможцями у змаганні з відбудови підприємств кращими були Львівський облмісцевпром, який виконав план четвертого кварталу на 108,8%, Коломийська фабрика щіток Станіславського облмісцевпрому, яка виконала план на 121,5%.

Водночас, за свідченням звітних документів НКМП УРСР, у 1944 р. на низькому рівні й з відповідними результатами проводилося соцзмагання у Вінницькому, Ворошиловградському, Чернігівському й Харківському облмісцевпромах, зокрема, там не проводилися заходи щодо його популяризації й навіть не підводилися підсумки [4, 45 – 48].

У 1945 р. переможцями в соціалістичному змаганні в республіці за кращі показники у справі відродження підприємств були: Київський завод ім. Письменного, який щомісяця перевиконував плани випуску продукції й виконав піврічний план на 136,2% при зниженні її собівартості на 16,5%; Маріупольський завод «Ковкий чавун», який виконав річний план на 110%, а по запчастинам до тракторів – на 189%; Сталінський облмісцевпром, який того року у всесоюзному соціалістичному змаганні чотири рази виходив переможцем й досяг у 1945 р. 91% довоєнного виробництва продукції, організував роботу 45 райпромкомбінатів з 536 підприємствами, майстернями й виробництвами, котрі виробляли понад 200 найменувань товарів [5, 85 – 86].

Загальним же позитивним результатом соціалістичного змагання в 1944–1945 рр. у галузі було те, що воно в тих складних умовах її функціонування значною мірою сприяло піднесенню продуктивності праці робітників й виконанню виробничих програм. У числі кращих виробничників – переможців соціалістичного змагання були: начальник ливарного цеху І. О. Соколовський і начальник механічного цеху Г. І. Яровенко з Одеського заводу ім. Хворостіна, які спільно з групою робітників запровадили на підприємстві центробіжний відлив деталей, унаслідок чого ливарний цех перевиконував планові замовлення для Червоної армії на 250%; робітники цвяхо-дротяного цеху Київського заводу ім. Письменного (начальник цеху А. В. Токарев), які виконували план виробництва цвяхів на 200–300%; робітниця Слов'янської олівцевої фабрики М. К. Калмикова, М. В. Скоробагатова, А. М. Луценко, які виконували норми до 200%; стругальник Кіровоградського заводу «Більшовик» Ф. І. Прохоров, який виконував норми на 230%; опалювач майолікового заводу П. І. Павленко, який виконував норми на 145%; штампувальник Львівського металообробного заводу М. Т. Бушек, який систематично виконував норми на 180%. Усього ж за відмінні показники в роботі лише в четвертому кварталі 1944 р. почесними грамотами НКМП УРСР були нагороджені 123 виробничники [4, 47].

Дійовою формою організації трудового потенціалу робітників молодого віку, які в тогочасних умовах складали значну частину виробничих кадрів підприємств у всіх галузях промисловості, виявилось об'єднання їх у комсомольсько-молодіжні бригади. Щоправда, їхня кількість у системі місцевої промисловості була на багато меншою, ніж у провідних промислових галузях, однак на великих підприємствах місцевпрому їх також було чимало. На початковому етапі відбудови створювалися ремонтно-відбудовні комсомольсько-молодіжні бригади, які брали участь у відбудові підприємств, а опісля займалися питаннями облаштування цехів обладнанням та механізмами й поступово включалися у виробничий процес. Серед таких бригад у воєнні роки популярним було змагання за звання фронтівих, яке надавалося за систематичне виконання плану на 150–200% та досягнення високої виробничої кваліфікації всіма членами бригади. У 1943–1945 рр. у системі місцевпрому функціонувало декілька десятків комсомольсько-молодіжних бригад, які виборовши звання фронтівих, були ударними виробничими підрозділами на підприємствах.

Багато комсомольсько-молодіжних бригад відзначалися ударною працею й у післявоєнні роки. Так, наприклад, у числі переможців бригадного й індивідуального соціалістичного змагання у 1946 р. на 28 підприємствах Ворошиловградського облмісцевпрому постійно були комсомольсько-

молодіжні бригади та їх члени. У системі Сталінського облмісцевпрому в 1946 р. високими показниками характеризувалася робота всіх 138 комсомольсько-молодіжних бригад, а 1427 їх членів виконували норми на 110–200%, 300 осіб – від 200 до 400% й більше [6, 36 – 38]. Такі приклади можна навести й по підприємствах місцевпрому всіх областей.

У роки четвертої п'ятирічки соціалістичне змагання в системі місцевпрому було спрямоване на дострокове виконання річних планів та п'ятирічного плану вцілому. Мета та основні завдання цього змагання визначила постанова ЦК ВКП(б) від 18 травня 1946 р. «Про організацію Всесоюзного соціалістичного змагання за виконання і перевиконання п'ятирічного плану відбудови та розвитку народного господарства СРСР на 1946–1950 рр.», а конкретну програму організації змагання та практичного керівництва ним – постанова Президії ВЦРПС від 8 червня 1946 р. [7, 126; 8, 471 – 472]. Саме цими документами регламентувався весь змагальний процес у системі місцевпрому.

Керівництво, партійні та профспілкові організації підприємств виконуючи вказівки вищих компартійних і владних структур щодо масового залучення робітників й інженерно-технічних працівників до змагання проводили активні агітаційно-пропагандистські заходи з метою впливу на їхню свідомість і патріотичні почуття, організовували колективні збори, політзаняття, індивідуальні бесіди, після яких виробничники у письмовій формі надавали свої соцзобов'язання. Здебільшого це робилося примусово. Дослідниця Л.М. Хойнацька з приводу широкого застосування у промисловості республіки такої практики слушно зауважує, що не трудове змагання породжувало зобов'язання, як один із засобів документального оформлення відносин, а зобов'язання – змагання [7, 119 – 120].

Практикувалися звернення колективів підприємств до працівників галузі з ініціативами й починами щодо досягнення поставлених завдань. Так, уже в 1946 р. робітники, інженерно-технічні працівники та службовці підприємств місцевої промисловості м. Києва й Київської області звернулися з пропозицією до всіх працівників галузі розгорнути соціалістичне змагання за дострокове виконання плану першого року п'ятирічки. Вона була підтримана в усіх областях республіки. Наприклад, у Ворошиловградській і Сталінській областях звернення киян було обговорено на зборах усіх трудових колективів облмісцевпрому. У прийнятих соцдоговорах робітники зобов'язувалися достроково виконати річний план, підвищити продуктивність праці й знизити собівартість виробленої продукції, розширити асортимент товарів широкого вжитку й опанувати нові види виробів на базі місцевої сировини. На Ворошиловградщині бригадне й індивідуальне змагання відбувалося на 28 галузевих підприємствах і в ньому брали участь майже всі виробничники, а кількість ударників змагання та стахановців сягала понад 740 осіб. У Сталінській області змаганням було охоплено 6411 осіб, з яких ударників, які виконували норми від 110 до 200%, нараховувалося 1427 осіб, від 200 до 400% й вище – 300 осіб [6, 35 – 36, 38]. У Кіровоградському облмісцевпромі в I-му півріччі й III-му кварталі 1946 р. у соціалістичному змаганні брали участь 7 підприємств, 7 і 27 райпромкомбінатів із 32 (5 новоутворених ще не включилися у змагання), 1905 працівників із 2380 працюючих; у Вінницькому – 5 підприємств із 5 і 42 райпромкомбінати, 1335 робітників, 112 службовців і 49 інженерно-технічних працівників; у Запорізькому – усі підпорядковані підприємства, 18 райпромкомбінатів, 350 цехів і майстерень, 3200 працівників (96,5% працюючих); у Чернігівському – усі 40 райпромкомбінатів і 5 підприємств, 350 цехів. Така ж картина спостерігалася і в решті областей. Кількість ударників і стахановців соціалістичного змагання обраховувалися сотнями осіб [9, 33, 47, 58, 88].

Виконуючи вказівки, що надходили зверху, адміністрації, партійні та профспілкові організації підприємств велику увагу приділяли забезпеченню гласності у процесі змагання, порівняності його результатів, популяризації передових працівників та виробничих підрозділів. На думку керівництва держави ці заходи повинні були захочувати виробничників на підвищення продуктивності праці та виконання виробничих завдань і планів. Зазначені функції значною мірою виконувала наочна агітація: дошки показників виконання норм виробітку, інформаційні бюлетні та листки, стінгазети та інше, а на радіофікованих підприємствах – радіопередачі. Завдяки цьому до відома всього трудового колективу доводилися щоденні або тижневі, декадні та місячні результати роботи бригад та окремих робітників.

Як і в інших галузях промисловості в системі місцевпрому змагання розвивалося в таких формах, як колективна стахановська робота дільниць і цехів, рух багатостатників, рух двох-, трьох- і більше сотенників, змагання за професіями.

Стимулювання переможців соцзмагання здебільшого відбувалося шляхом оголошення подяки, занесення на дошку пошани, вручення грамот різного рівня аж до Почесної Грамоти Міністерства, присвоєння почесного звання «Кращий за професією». Та найбільш почесною відзнакою був нагрудний значок «Відмінник соціалістичного змагання місцевої промисловості УРСР». Згідно Положення, затвердженого за поданням НКМП УРСР Раднаркомом УРСР 16 лютого

1946 р., значком нагороджувалися робітники-стахановці, керівні працівники, інженери, техніки і службовці, які мали відмінні досягнення в галузі: а) розвитку соціалістичного змагання, стахановського руху, впровадження стахановських методів праці і передачі досвіду і методів стахановської роботи; б) підвищення продуктивності праці й створення умов, які сприяли вищій продуктивності окремих робітників, бригад, цехів і підприємств в цілому; в) раціоналізації і винахідництва, спрямованих до поліпшення організації праці та виробничих процесів; г) поліпшення якості продукції; д) дбайливого ставлення до машини, інструменту та створення умов для безперервної, тривалої і безаварійної роботи виробничого устаткування та інструменту; е) відбудову підприємств; ж) науково-дослідної роботи; з) впровадження в виробництво і масового випуску високої якості виробів за зразками Торговельної палати; і) освоєння і масового випуску нових виробів з місцевої сировини; к) забезпечення підприємств сировиною, матеріалами та устаткуванням; л) виконання планів підготовки і перепідготовки кадрів.

Нагородження проводив Народний комісар місцевої промисловості УРСР на клопотання главків, трестів, облмісцевпромів, радянських та професійних організацій, областей, міст і районів, а також за власною ініціативою. Нагороджені значком бралися на персональний облік у НКМІП УРСР і мали право першочергового: прийому на курси підвищення виробничо-технічної кваліфікації коштом підприємств, курортно-санаторного лікування; одержання житлової площі в будинках підприємств [10, 49 – 50].

Значком «Відмінник соціалістичного змагання місцевої промисловості УРСР» у роки четвертої п'ятирічки було нагороджені сотні передових виробничників галузі. Наприклад, у червні 1947 р. значком були нагороджені: слюсарі фабрики художніх виробів Харківського облмісцевпрому Б. І. Заховаєв і К. І. Ткаченко, які щомісячно виконували норми на 300%; формувальник ливарного цеху заводу «Прогрес» Дніпропетровського облмісцевпрому А. І. Тищенко, який постійно давав до чотирьох норм виробітку й навчав чотирьох молодих робітників; токарі М. І. Лебедкіна, В. І. Максимова, коваль Р. А. Смичков, шліфувальниця М. Д. Назарова заводу «Автотрактордеталь» Херсонського облмісцевпрому, які систематично виконували змінні норми на 200%; електрозварювальниця Є. В. Косова, котельник В. Г. Поляруш, слюсар М. В. Стрюков Маріупольського котельно-зварювального заводу, які систематично виконували по 2–3 змінні норми; котельники Дніпродзержинського котельно-зварювального заводу Ф. Д. Журавель, В. А. Слюсаренко, Н. С. Аляб'єв, які щоденно виконували змінні норми на 200%; штампувальниці О. І. Ільченко, У. Д. Кравченко, терміст С. В. Матвеева Київського заводу «Ланцюги Галля», які щоденно виконували по 2 змінні норми; котельник Г. Г. Бойко, електрозварювальники Д. Г. Кулик, М. П. Боровий, розмітниця О. П. Могиляс Основ'янського котельно-зварювального заводу, які систематично виконували до 3 змінних завдань; формувальниці М. П. Круп, А. А. Осина, А. М. Ружинська, О. О. Тертична Охтирського ливарно-механічного заводу, які систематично виконували змінні норми на 200% та десятки передових виробничників з інших підприємств [11, 142, 144, 147 – 148].

Передовиків змагання заохочували не лише морально, а й нагороджували цінними подарунками (годинниками, радіоприймачами, музичними інструментами, велосипедами та іншим), мануфактурою, одягом, взуттям, грошовими виплатами з премій одержаних підприємствами за перемогу у соціалістичному змаганні та з директорського фонду, надавали додаткове харчування. На той час для рядового трудівника це було суттєвою підтримкою. Однак переважали моральні заохочення, адже трудове змагання базувалося на свідомості робітників й не передбачало зайвих матеріальних витрат.

Водночас у проведенні соціалістичного змагання в системі місцевпрому мали місце ті ж недоліки, що були характерні йому й в інших галузях промисловості. У їх числі: планування «згори» форм змагання й відповідна організація «ініціатив» трудових колективів, прояви формалізму в керівництві змаганням, надто велика увага щодо оформлення соцзобов'язань, а не організації їх виконання, штучна підтримка окремих лідерів змагання та створення їм кращих умов праці й відсутність належної уваги до робітників, переважна більшість яких не виконувала норм виробітку. Щоб збільшити кількість стахановців на підприємствах, їх адміністрації нерідко занижували норми виробітку, тим самим допомагаючи робітникам перевиконувати плани. У свою чергу перевиконання планів у стислі терміни призводило до перевитрат сировини, палива, електроенергії, виробництва товарів низької якості [7, 129 – 130].

Широке залучення робітників, інженерно-технічних працівників та службовців підприємств у різні форми змагання давало певні позитивні результати. Станом на початок травня 1948 р. зобов'язання по достроковому виконанню п'ятирічного плану взяли 43 тис. робітників місцевпрому й серед них 24 тис. стахановців і ударників, які виконували від 1,5 до 2 норм за зміну. На той час понад 600 осіб уже виконали п'ятирічний план [12, 7]. Масове соціалістичне змагання стало одним із вагомих чинників, що зумовили дострокове виконання галузю п'ятирічного плану.

Важливою складовою справи відродження та подальшого розвитку галузі було забезпечення умов праці членів трудових колективів. На початковому етапі відбудови їм довелося працювати в надзвичайно важких умовах на ремонті зруйнованих виробничих приміщень та їх новобудовах, особливо в холодну пору року. Не кращими були умови праці й у період встановлення у відбудованих цехах устаткування та механізмів через відсутність опалення, шибок, погане освітлення, велику частку ручної праці. Ситуація ускладнювалася нестачею теплового одягу і взуття, недоїданням, високою захворюваністю, відсутністю належного медичного обслуговування. У подальшому в зв'язку з покращенням облаштування виробничих приміщень та поступовою механізацією виробництва умови праці поліпшувалися, але названі вище негативні явища продовжували мати місце.

Невирішеною впродовж всього означеного періоду була проблема забезпечення працівників робочим одягом, зокрема спецодягом і засобами індивідуального захисту робітників на виробництвах зі шкідливими для здоров'я умовами праці, яких у системі місцевпрому було багато (гальванічні, цинкувальні, хромувальні, емальювальні, гарячого розливу металу, випалювально-обпалювальні та інші процеси). На таких роботах робітники, а це переважно були жінки, вимушені були працювати в недостатньо провітрюваних приміщеннях з погано працюючою примусовою вентиляцією, годинами простоювали в калюжах хімічних розчинів. Не завжди витримувалися норми скороченого робочого дня та видачі додаткового харчування.

Звичайно, що незадовільні умови праці насамперед зумовлювалися об'єктивними чинниками пов'язаними з руйнівними наслідками війни та неспроможністю держави за тогочасної скрути забезпечити нормальну роботу підприємств. Водночас вони значною мірою були результатом безвідповідального відношення до цієї справи керівництва Міністерства, трестів, облмісцевпромів та підприємств, а також пасивною позицією галузевих профспілкових організацій, які не захищали належним чином інтереси виробничників.

Мали місце значні недоліки й у вирішенні питань охорони праці робітників та службовців, що було пов'язано з недотриманням керівництвом підприємств в повному обсязі вимог законодавства про працю та правила техніки безпеки.

Через порушення правил техніки безпеки та відсутності повсякденного належного контролю з боку заводських профспілкових комітетів, їх комісій з охорони праці та громадських інспекторів, а також технічних інспекторів ЦК профспілки не рідкими були випадки травматизму та професійної захворюваності. Хоча держава виділяла кошти на заходи з охорони праці і техніки безпеки (у 1947 р. для галузі з цією метою було виділено 6,5 млн крб. [13, 147] однак їх не вистачало. Збитки від тимчасової непрацездатності на підприємствах місцевпрому були досить значними. Окремі підприємства систематично допускали заборгованість по внескам з соціального страхування, що призводило до невиплати допомоги травмованим і хворим робітникам. Так, наприклад, станом на 17 жовтня 1947 р. особливо велика заборгованість по страховим внескам досягла у Сталінській області – 278 тис. крб., у Київській – 272 тис. крб., у Дрогобицькій – 226 тис. крб., Ворошиловградській – 203 тис. крб., Харківській – 213 тис. крб. Міністерство місцевої промисловості змушене було навіть видати спеціальне розпорядження, яким підприємства – боржники зобов'язувалися розрахуватися з профспілками по внескам соцстраху й у подальшому не допускати заборгованості [14, 201].

Висновки. Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що трудова діяльність працівників галузі, будучи суворо регламентованою державними нормативними документами та правовими актами, спрямовувалася на раціональне використання ними матеріально-технічних ресурсів та виробництво якісної продукції згідно з визначеними державою обсягами. Однак загальна продуктивність праці в галузі була невисокою. Тому з метою виконання і перевиконання державних планів для інтенсифікації їхньої праці в галузі масово, поряд з узаконеною формою трудової діяльності працівників, запроваджувалися позаекономічні форми стимулювання трудової активності виробничників. Водночас унаслідок відсутності належних капіталовкладень умови праці не відповідали потребам переважної більшості працівників галузі.

Література

1.Тітіка О.О. Відбудова і функціонування місцевої промисловості України в 1943–1950 рр.: історичний аспект / О .О. Тітіка. – Дис. ...канд. іст. наук. – Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б.

- Хмельницького, 2014. – 185 с. Її ж. Відбудова і функціонування місцевої промисловості України в 1943 – 1950 рр. Монографія / О.О. Тітіка. – Черкаси : Вертикаль, 2015. – 186 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1. Р-4990. – Оп. 1. – Спр. 27.
  3. Центральний державний архів громадських організацій України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп. 30. – 5885.
  4. Там само. – Оп. 76. – Спр. 152.
  5. Там само. – Оп. 23. – Спр. 1847.
  6. Там само. – Оп. 76. – Спр. 215.
  7. Хойнацька Л. М. Відновлення машинобудівної індустрії України та його соціальні наслідки (1943–1950 рр.) / Л. М. Хойнацька. – К. : НАН України. Ін-т історії України, 2003. – 232 с.
  8. Профсоюзы СССР: документы и материалы : в 4 т. – Т.3: Профсоюзы в период завершения строительства социализма и постепенного перехода к коммунизму (1937 – 1952 гг.) / сост. И.И. Белоносов. – М.: Профиздат, 1963.
  9. ЦДАГО України. – Ф.1. Оп. 76. – Спр. 212.
  10. Збірник постанов і розпоряджень Уряду Української Радянської соціалістичної республіки. № 1 – 12. – К.: Політвидав України 1946. – С. 48–52.
  11. ЦДАВО України. – Ф. Р-4990. – Оп. 1. – Спр. 100.
  12. Там само. – Спр. 150.
  13. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 76. – Спр. 245.
  14. ЦДАВО України. – Ф. Р-4990. – Оп. 1. – Спр. 106.

References

1. *Titika O.O.* Reconstruction and functioning of local industries in Ukraine 1943-1950: historical perspective / O.O. Titika. – Author's abstract ... Cand. Sc. (History). — Cherkasy, 2014. 20 p. etc. Its the same. The reconstruction and functioning of the local industry of Ukraine in 1943–1950. Monograph / O.O. Titika – Cherkassy: Vertical, 2015. – 186 p.
2. State Archive of higher authorities and management of Ukraine (hereafter – CSAHAU), – Ф. 1. Р-4990. – Оп. 1. – Спр. 27.
3. Central State Archive of Public Organization of Ukraine (hereafter – CSAPOU). – Ф.1. – Оп. 30. – С. 5885.
4. CSAPOU, Оп. 766, С. 5885.
5. CSAPOU, Оп. 23, С. 1847.
6. CSAPOU, Оп. 76, С. 215.
7. Khoynatskaya L. M. Restoration of the machine-building industry of Ukraine and its social consequences (1943–1950 biennium) / L. M. Khoynatskaya. – K.: NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine, 2003. – 232 p.
8. Trade unions of the USSR: documents and materials: 4 t. – Vol.3: Unions at the end of the construction of socialism and the gradual transition to communism (1937–1952) / cons. I.I. Belonosov – М.: Profizdat, 1963.
9. CSAPOU, F.1, Оп. 76, Спр. 212.
10. Collection of decisions and orders of the Government of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, № 2 – К.: Political Publisher's House of Ukraine, 1946 – С. 48–52.
11. CSAHAU, F. Р-4990, Оп. 1, С. 100.
12. CSAHAU, С. 150.
13. CSAHAU, F.1, Оп. 76, С. 245.
14. CSAHAU, F. Р-4990, Оп. 1, С. 106.

Titika O.O. Cand. Sc. (History), Associate Professor of the Department of World History and International Relations of B. Khmelnytsky, e – mail : cherkassy_2013@ukr.net

LABOR ACTIVITY OF LOCAL INDUSTRY WORKERS IN UKRAINE FROM 1943 to 1950.

Abstract

The article analyzes the labor activity of local industry workers in Ukraine during the post-war reconstruction period.

The feature of the reconstruction processes study and functioning of the industry of Ukraine from 1943 to 1950 in modern national historical science is to focus not only on the main industrial sectors but also on those branches of the industrial complex of the republic, which, although not considered basic and decisive for the restoration of its industrial potential, but they played an important role in the post-war revival of the entire economy and social sphere. This applies, in particular, to the local industry of Ukraine. At the same time, separate segments of its history of this period are still not well-researched, including labor activity of industry workers. This problem is the subject of consideration in this publication.

It is proved that the labor activity of the industry workers was regulated by the current state normative documents and legal acts and directed at the rational use of material and technical resources, the production of quality products, the mandatory implementation of certain policy objectives, and so on.

Total productivity of labor was low. Non-economic forms and methods of organizing the labor activity of production workers, that is socialist competition, the movements of the Komsomol-youth brigades, Stakhanovites, and others were applied at the same time. In view of inconsistency, they gave some positive results, since they were aimed at increasing the production of goods and improving their quality, saving raw materials, fuel, electricity, mastering advanced technologies in the production process, and so on. Due to noneconomic methods of stimulating labor activity in the industry, the fulfillment and over-fulfillment of state output products was largely ensured.

Одержано редакцією 10.02.2017
Прийнято до публікації 02.05.2017